Professionaliseringsthema

Maatschappelijke en technologische ontwikkelingen

In dit thema staat het inspelen op maatschappelijke en technologische ontwikkelingen centraal. Dit stelt schooldirecteuren voor de uitdaging na te denken over de invloed van deze ontwikkelingen op het onderwijs en op het leren van leerlingen. Bij dit thema komen bijvoorbeeld de volgende vragen aan bod: Hoe blijf ik op de hoogte van maatschappelijke en technologische ontwikkelingen? Hoe ga ik om met verschuivingen en ontwikkelingen in de samenleving binnen de context van de school? Zijn er aanpassingen nodig in het curriculum die meer gericht zijn op nieuwe vaardigheden? Welke consequenties hebben de maatschappelijke en technologische ontwikkelingen voor het team?

Maatschappelijke en technologische ontwikkelingen: wat en waarom

De wereld en samenleving verandert snel en niemand kan voorspellen in welke wereld wij over enkele jaren leven. Deze sterk veranderende samenleving vertoont fundamentele verschuivingen waar het onderwijs wel op moet reageren. Maatschappelijke en technologische ontwikkelingen spelen een grote rol bij deze verschuivingen en hebben invloed op het onderwijs (Dhert, Hermans, Smits & Wouters, 2013). De technologische ontwikkelingen die plaatsvinden, hebben te maken met het toegenomen belang van de wetenschap en technologie, de enorme hoeveelheid beschikbare informatie die dit oplevert en de snelle veroudering van kennis. Met maatschappelijke ontwikkelingen bedoelen we onder meer mondialisering, het samenkomen van culturen en het ontmoeten (en botsen) van mensen met diverse achtergronden en ideeën. Mede daardoor neemt het belang van communiceren, samenleven en samenwerken toe.

De maatschappelijke en technologische ontwikkelingen zijn nauwelijks te voorspellen, plannen en beïnvloeden. Als schooldirecteur staat u voor de uitdaging na te denken over manieren van leren met het oog op de toekomst en de maatschappelijke en technologische ontwikkelen die plaatsvinden. De ontwikkelingen bieden het onderwijs bijvoorbeeld kansen om kennis op een andere wijze uit te wisselen en tot ons te nemen en daarnaast om sneller te communiceren. Scholen kunnen leerlingen door deze ontwikkelingen mogelijkheden bieden om hun talenten te ontwikkelen en hun wereld te verruimen (De Vries, 2015).

<u>Stand van zaken in het onderwijs</u>

Vanuit de overheid wordt onderwijsvernieuwing minder voorgeschreven. Dit zorgt ervoor dat de centrale sturing binnen het onderwijs afneemt en scholen steeds meer ruimte krijgen om zelfstandig met de toekomstbeelden aan de slag te gaan. Hierdoor worden scholen steeds meer zelf verantwoordelijk voor de kwaliteit van hun organisatie (Vermeulen, 2005). Deze

toegenomen vrijheid maakt dat meer keuzes en afwegingen nodig zijn. Tegelijkertijd worden soms ook eisen gesteld en veranderingen afgedwongen.

Maatschappelijke en technologische ontwikkelingen in relatie tot de onderwijspraktijk

Basiskennis en basisvaardigheden zoals rekenen en lezen blijven belangrijk. Maar de maatschappelijke en technologische ontwikkelingen vragen van het onderwijs ook meer aandacht voor de omgeving, de maatschappij en zingeving (Hargreaves & Shirley, 2012). Hierdoor lijken nieuwe vaardigheden en accenten nodig en andere manieren van leren. Vaardigheden die hierbij centraal staan zijn: verbeelding (creativiteit), betekenistoekenning, waardering, kunnen denken vanuit een groter geheel en het selecteren en waarderen van informatie (Pink, 2006). Doordat kennis snel veroudert, zou het accent niet langer moeten liggen op informatieoverdracht in een formele setting. Het aanleren van kennis en vaardigheden moet plaatsvinden in een actuele en betekenisvolle context (De Vries, 2015). De kennis die iemand opdoet, hangt sterk af van voorkennis en leefomgeving. Hoe beter de voorkennis (bijvoorbeeld cross-culturele kennis van de wereld en geschiedenis), hoe beter de leervaardigheden en inzichten die de leerling opdoet en hoe beter de leerling de informatie in perspectief kan plaatsen.

Sinds enkele jaren monitort Ascenda de ontwikkelingen die van invloed zijn op de school en daarmee op uw beroep als schooldirecteuren. Een aantal van deze ontwikkelingen worden hieronder toegelicht.

Technologisering

De invloed van nieuwe technologie op het onderwijs is groot. Onderwijs dat inspeelt op de technologisering maakt leerlingen digitaal vaardig en mediawijs. Met name de doorgaande ontwikkeling van ICT biedt kansen om de lesstof interactiever, veelzijdiger en boeiender aan te bieden en bovendien meer af te stemmen op persoonlijke mogelijkheden en voorkeuren van leerlingen (De Vries, 2015). Tevens biedt de technologisering mogelijkheden voor nieuwe toetsvormen en het toetsen van andere vormen van intelligentie (Gardner, 2002). In plaats van vaststellen of kinderen aan bepaalde eisen voldoen, zouden toetsen ook kunnen laten zien welke ontwikkeling het kind op bepaalde vaardigheden heeft doorgemaakt en feedback kunnen geven. Om technologie te integreren in het huidige curriculum is het nodig dat oude methoden en manieren van werken losgelaten worden.

Toenemende verbondenheid en internationalisering

De wereld wordt kleiner, doordat voortschrijdende ICT-informatie vrijer toegankelijk maakt en het leggen van contacten eenvoudiger wordt. Samenwerking komt daardoor gemakkelijker tot stand, kennisdisciplines raken daardoor met elkaar verweven en ideeën kunnen zich sneller verspreiden. De mogelijkheden om samen op te trekken met kinderopvang, zorg, sport, ouders en andere onderwijsinstellingen zijn toegenomen. Onderwijs en leren zullen zich hierdoor steeds meer voordoen op verschillende plaatsen en gedurende het gehele leven noodzakelijk blijven. Zo'n doorlopend leerproces vergt *discipline*. Daarbij wordt kunnen denken vanuit

verschillende kennisdisciplines belangrijker en het kunnen onthouden van feiten minder belangrijk.

Voor schooldirecteuren leidt de grotere verbondenheid tot meer nadruk op ondernemerschap, relatiemanagement en kennisuitwisseling. In de klas wordt het werken met een overvloed aan informatie belangrijker. Leerlingen moeten leren omgaan met diverse informatiebronnen: bronnen leren verkennen, waardevolle informatie onderscheiden en verschillende informatiebronnen op een betekenisvolle wijze met elkaar leren verbinden (*synthese).* De toegenomen internationalisering maakt tot slot een goede beheersing van het Engels en dus het vak Engels in klas steeds belangrijker.

Individualisering en informalisering

De traditionele samenleving met haar vaste structuren verdwijnt steeds verder uit beeld. Instituties en gezag – óók dat van de leraar – zijn niet langer vanzelfsprekend. Door het verdwijnen van houvast zijn mensen, voor de waarden waarop ze zich baseren, steeds meer op zichzelf aangewezen. Van hen wordt ook steeds meer zelfsturing verwacht. Daarin een weg vinden vraagt om burgerschap en persoonsvorming, met een open houding en wederzijds begrip als een gezamenlijke basis.

Burgerschap en persoonsvorming
Als schooldirecteur heeft u juist in deze tijd waarin de verschillen in wereldbeeld in de samenleving - en ook in de klas (Kleijwegt, 2016) - zichtbaarder worden, een belangrijke rol in het realiseren van burgerschap en persoonsvorming. De klas wordt bestempeld als een publieke ontmoetingsruimte, waarbij leerlingen met verschillende levensvisies door elkaar heen leven. De school heeft hierdoor een sterkere socialiserende taak gekregen, waarbij scholen wettelijk de taak hebben om aandacht te schenken aan burgerschapsvorming. Dit betekent dat het onderwijs moet bijdragen aan de democratische vorming en maatschappelijke competenties van leerlingen (Eidhof, 2015). Hierdoor krijgen kinderen de kennis, normen en waarden mee die zij later nodig hebben om volwaardig in de samenleving te kunnen participeren. Dit vergt ten eerste aandacht voor respectvol handelen. Het groeiende aantal intellectuele contacten vraagt namelijk om openstaan voor andere mensen vanuit initieel vertrouwen en het zoeken naar verbinding vanuit de gedachte dat diversiteit positief is. Ten tweede vergt dit aandacht voor ethiek. In een wereld vol ontmoetingen, waarin vele denkbeelden samenkomen, moeten mensen namelijk in staat zijn om in abstracte zin na te denken over wie zij willen zijn als persoon, collega, werknemer en inwoner. Het is niet altijd makkelijk om te bepalen wat ethisch verantwoord is, maar jonge kinderen leren ethisch handelen door te leven en leren in een omgeving waarin wordt gereflecteerd op beslissingen en waarin morele afwegingen worden gemaakt en besproken (Gardner, 2007).

Het onderwijs gaat dus verder dan het verwerven van kennis en vaardigheden en richt zich ook op het accepteren van verschillen en het creëren van de vrijheid om iemand te worden. Dit kan alleen in interactie met anderen (Biesta, 2016). Er wordt aan burgerschap veel belang gehecht in het onderwijs, omdat leerlingen altijd onderdeel zijn van een groter geheel: de maatschappij (Peschar, Hooghoff, Dijkstra, & Ten Dam, 2010)

Inspelen op maatschappelijke en technologische ontwikkelingen in de praktijk

De rol van de schooldirecteur

De toenemende diverse samenleving, inclusief scholen met hun eigen identiteit, zorgt ervoor dat iedere school op eigen wijze met ontwikkelingen omgaan. Een belangrijke taak voor u als schooldirecteur ligt dan ook in het creëren van samenhang door een gezamenlijk en duidelijk kader vast te stellen (Fullan, 2014) gedragen door een heldere visie op leren. Bij het formuleren van deze visie op leren is het belangrijk dat u als schooldirecteur kennis heeft van de ontwikkelingen in de samenleving, over de huidige (wetenschappelijke) kennis over leren en over de ideeën van uzelf en uw team over de ontwikkeling van talenten en kwaliteiten. Wanneer u gelooft in de ontwikkelbaarheid van intelligentie en kwaliteiten van leerlingen, dan zal dat leiden tot betere prestaties (Simons, 2013). Bij het denken over leren en het formuleren van uw visie op leren zou het uitgangspunt dan ook moeten zijn dat alle leerlingen, ongeacht hun achtergrond, succesvol kunnen zijn.

Naast het ontwikkelen van een visie op leren vergt het inspelen op maatschappelijke en technologische ontwikkelingen analytische, reflectieve en verbindende vaardigheden. De ontwikkelingen vragen van u een analyse van de context waarin u werkt en het kunnen formuleren van toekomstbeelden. Toekomstbeelden kunnen u als schooldirecteur helpen bij het nemen van strategische beslissingen en het reflecteren op de ontwikkelingen. Door verschillende toekomstbeelden te schetsen, krijgt u een handvat om de organisatie en inrichting van de school vorm te geven en een strategie te ontwikkelen. Hierbij is het belangrijk om als schooldirecteur uw visie op leren, met het oog op de toekomst, als kader te hanteren. Andere leiderschapspraktijken die van belang zijn bij het inspelen op ontwikkelingen, zijn:

- inzicht hebben in structuren en systemen en in hun eigen positie daarin;
- redeneren vanuit verschillende denkmodellen en meerdere oplossingen voor problemen tegen het licht houden (Quinn, Faerman, Thompson, & McGrath, 2011).
- streven naar meerdere doelen en goed kunnen inschatten welke belemmeringen een oplossing in de weg staan;
- bewust zijn van de eigen waarden en normen en deze durven te gebruiken als richtsnoer bij het oplossen van problemen (Strike, 2009).

Ingrijpende veranderingen en fundamentele herziening van het curriculum

De genoemde trends als gevolg van maatschappelijke en technologische ontwikkelingen zijn niet zomaar in het huidige curriculum te passen, maar vergen ingrijpende veranderingen en fundamentele herzieningen van het curriculum. Bij de invoering van veranderingen en nieuwe werkwijzen kan het zinvol zijn om voort te bouwen op bestaande initiatieven, onderzoek en praktijkvoorbeelden van andere scholen. Daarvoor is het nuttig om samenwerking en netwerken te bevorderen tussen scholen onderling, tussen scholen en experts en tussen organisaties en kennis uit te wisselen over wat wel en niet werkt (Fullan, 2014).

Door deze ingrijpende veranderingen als gevolg van maatschappelijke ontwikkelingen moet het team soms oude manieren van werken, methoden en routines loslaten (Snoek, Sligte, Van Eck, Schriemer, & Emmelot, 2014). Het is daarom belangrijk dat u als schooldirecteur uw team betrekt bij de veranderingen en ontwikkelingen, dit zorgt ervoor dat het team nieuwe werkwijzen kan ontwikkelen. Daarnaast is het van belang dat de schooldirecteur de eigen verantwoordelijkheid van leerkrachten stimuleert voor wat betreft de ontwikkeling van de eigen vaardigheden en de leerresultaten van de leerlingen. Het loont dus om die uitwisseling te faciliteren en te benutten. Dit zorgt voor een cultuur waarin het team de nodige creativiteit kan aanboren om te kunnen omgaan met alle veranderingen.

Tot slot hangt het succes van de invoering van veranderingen als gevolg van maatschappelijke en technologische ontwikkelingen sterk af van de omstandigheden waaronder ze worden toegepast. Het is bijvoorbeeld belangrijk dat de schooldirecteur een organisatievorm kiest, die gemakkelijk aangepast kan worden aan de maatschappelijke en technologische ontwikkelingen. Daarnaast zijn de juiste condities, timing en goede organisatie van ongekend belang om van binnenuit tot innovatie te komen (Allen & Van der Velden, 2011; Snoek et al., 2014). Tot slot begint een verandering bij voorkeur op kleine schaal met de invoering, bijvoorbeeld in *pilots*.

<u>De rol van het team</u>

Om goed op de maatschappelijke en technologisch ontwikkelingen in te spelen, is niet alleen de rol van de schooldirecteur van belang, maar ook de rol van het hele team. De rol van het team lijkt door de ontwikkelingen te veranderen van een sturende naar een meer faciliterende rol, waarbij het kind en de dialoog tussen leerkracht en kind meer centraal komt te staan (Stevens, 2010).

Ondersteuning van het team is noodzakelijk om toekomstgericht onderwijs in te voeren. De leerkrachten moeten de mogelijkheid krijgen om de nodige vaardigheden te ontwikkelen. Het team schept met deze vaardigheden condities waarbinnen leerlingen zich optimaal kunnen ontwikkelen, zodat intrinsieke motivatie om te leren tot uiting komt (Stevens, 2010). Het is de taak van de schooldirecteur om ervoor te zorgen dat het team beschikt over de vaardigheden om leerlingen succesvol te laten leren (Voogt & Pareja Roblin, 2010). Vaardigheden die vanwege maatschappelijke en technologische ontwikkelingen van belang zijn:

- ICT-vaardigheden: Jonge mensen zijn tegenwoordig in de meeste gevallen meer ICT-vaardig dan hun leerkrachten. Het team moet over vaardigheden beschikken om de vele gebruiksmogelijkheden van ICT effectief te benutten en op een verantwoorde wijze in te zetten (Allen & Van der Velden, 2011; Bolhuis & Van der Hoeff, 2013).

- Leerstijlen herkennen: Door de toenemende aandacht voor het individu, is het van belang dat het team leerstijlen van leerlingen kan herkennen (Voogt & Pareja Roblin, 2010). Dit is een essentiële vaardigheid om uiteindelijk de onderwijsinhoud af te kunnen stemmen op het individu (Schleicher, 2012).

- Zicht hebben op het non-formele multimediale 'curriculum' buiten de school: Het team moet kunnen begrijpen hoe leerlingen buitenschools leren, spelen en *socializen* (Schleicher, 2012).

Aansluitende professionaliseringsthema's

Dit thema staat niet los van de andere thema's waar u uw professionalisering op kunt richten. De volgende thema's zijn voor u wellicht ook interessant.

- De maatschappelijke en technologische ontwikkelingen zijn ook van invloed op het HRM-beleid. Wanneer u meer wilt leren over Human Resource Management is het thema 'Human Resource Management in het onderwijs' aan te raden.

- De maatschappelijke en technologische ontwikkelingen vragen om een duidelijke visie op leren. Wilt u zich op dit gebied professionaliseren? In het thema 'Visiegestuurd onderwijs' wordt hier dieper op ingegaan.

- Ook zorgen de maatschappelijke en technologische ontwikkelingen voor veranderingen in uw onderwijsorganisatie. Wilt u zich hierin verdiepen? Kies dan voor het thema 'Verandermanagement'.

- De maatschappelijke en technologische ontwikkelingen zorgen ervoor dat leerlingen ook andere vaardigheden aangeleerd krijgen. Ook hierbij moet rekening gehouden worden met de individuele leerbehoeften van leerlingen. Vindt u dit interessant? Kies dan voor het thema 'Leerbehoeften van individuele leerlingen'.

- Het leren buiten school krijgt door de maatschappelijke en technologische ontwikkelingen ook een grotere rol. Het is dan ook van belang om andere partijen te betrekken bij het onderwijs. Wilt u zich op dit gebied professionaliseren? Kies dan voor het thema 'Samenwerken met de regio'.

- Maatschappelijke en technologische ontwikkelen vragen om nieuwe kennis en vaardigheden van leerkrachten. Wanneer u zich met het hele team wilt ontwikkelen kunt u dit vormgeven middels een professionele leergemeenschap. Meer hierover leest u in het thema 'Professionele leergemeenschappen'.

Literatuurlijst

Allen, J., & Van der Velden, R. (2011). *Skills for the 21st century: Implications for Education.* Maastricht: Maastricht University.

Biesta, G. (2016). *Het leren voorbij.* Culemborg: Uitgeverij Phronese.

Bolhuis, E., & Van der Hoeff, A. (2013). *OnderWijs met ICT.* Bussum: Coutinho.

Dhert, S., Hermans, K., Smits, B., & Wouters, R. (2013). *Leren uit de toekomst.* Leuven: LannooCampus.

Eidhof, B. (2015). *Voorbij de vrijblijvendheid in het burgerschapsonderwijs*. Gedownload op 7 februari 2017, van https://vanmierlostichting.d66.nl/content/uploads/sites/296/2016/01/Eidhof.pdf

Fullan, M. (2014). *De schoolleider, strategieën die het verschil maken.* Helmond: Onderwijs Maak Je Samen.

Gardner, H. (2007). *Five minds for the future***.** Cambridge: Harvard Business School Press.

Hargreaves, A. & Shirley, D. (2012). *The Global Fourth Way.* Thousand Oaks: Corwin Press.

Kleijwegt, M. (2016). *2 werelden, 2 werkelijkheden: een verslag over gevoelige maatschappelijke kwesties in de school*. Den Haag: Ministerie van OCW. Gedownload op 7 februari 2017, van https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2016/02/01/twee-werelden-twee-werkelijkheden-een-verslag-over-gevoelige-maatschappelijke-kwesties-in-de-school

Peschar, J., Hooghoff, H., Dijkstra, A.B., & Ten Dam, G. (2010). *Scholen voor burgerschap.* Apeldoorn: Garant.

Pink, D.H. (2006). *A Whole New Mind: Why Right-Brainers Will Rule the Future.* New York: Penguin Group.

Quinn, R., Faerman, S., Thompson, M., & McGrath M. (2011). *Handboek Managementvaardigheden.* Den Haag: Academic Service.

Schleicher, A. (2012). *Preparing Teachers and Developing School Leaders for the 21st Century.* Parijs: OECD.

Simons, R.J. (2013). *Mindshifting: (Hoe) kunnen we mindsets veranderen?* Afscheidsrede Utrecht, 19 december 2013.

Snoek, M., Sligte, H.W., Eck, E. van., Schriemer, M.P., & Emmelot, Y.W. (2014). *Impulsen voor vernieuw(en)d onderwijs.* Amsterdam: Kohnstamminstituut.

Stevens, L. (2010). *Zin in onderwijs.* Antwerpen: Garant.

Strike, K. (2009). *Ethical Leadership in Schools. Creating Community in an Environment of Accountability*. Thousand Oaks: Corwin Press.

Vermeulen, M. (2005). *Werkplaats Onderwijs.* Assen: Van Gorcum.

Voogt, J., & Pareja Roblin, R. (2010). *21st Century Skills. Discussion paper prepared for Kennisnet.* Enschede: Universiteit Twente.

Vries, P. de. (2015). *Handboek school in de samenleving: de samenlevingsgerichte school van de 21ste eeuw.* Amersfoort: CPS.